

פתח דבר

כרכי הספר **שפה-חברה-תרבות** עוסקים בתחום הסוציולוגינגוויסטיקה,¹ שהולך ומתפתח בארץ ובעולם בעשורים האחרונים, אף כי הקשר שבין הלשון לחברה ובין הלשון לתרבות העסיק מלומדים רבים קודם לכן, בטרם היו הסוציולוגינגוויסטיקה והאתנולוגינגוויסטיקה² למדעים מופרים. סוציולוגינגוויסטיקה היא נושא בין-תחומי, שמעניין לא רק את הבלשנים, אלא גם את העוסקים במדעי החברה, ובייחוד בסוציולוגיה, באנתרופולוגיה, בתקשורת, בחינוך ובפוליטיקה. גם בעידן התקשורת האלקטרונית המפותחת, ואולי דווקא בו, אין אנו יכולים להתעלם מחשיבותה הרבה של הלשון בכל סוגי הפעילות החברתית. הלשון היא מצד אחד האמצעי המשוכלל ביותר לקיום תקשורת אנושית, ומצד אחר היא המראָה שבה משתקפת החברה על ערכיה ותרבותה.

הקשרים בין הלשון, החברה והתרבות רבים ומגוונים. ניסינו להציג בכרכי הספר את החשובים שבהם הן מבחינת המחקר בעולם הן מבחינת העניין שהם עשויים לעורר אצל דוברי העברית. משום כך הספר כולל סקירה תיאורטית כללית של העבודות המדעיות החשובות שנכתבו בתחום זה והרחבה בנושאים המעניינים במיוחד בחברה הישראלית. כך נהגנו גם בעניין הדוגמות: תחילה הובאו הדוגמות הקלסיות של הנושא מן הספרות המקצועית, ולאחר מכן השתדלנו להדגים תופעות הרלוונטיות לחברה שאנו חיים בה. הוספנו גם קישורים למאמרים, לאיורים ולקטעים מוקלטים הרלוונטיים לנושאים הנידונים.

1 סוציולוגינגוויסטיקה – ראו סעיף 1.6.1 להלן.

2 אתנולוגינגוויסטיקה – ראו סעיף 1.6.2 להלן.

מבנה הספר

כרך א שפה-חברה-תרבות: השפעות הדדיות מציג נושאים המדגימים כיצד הלשון משקפת את החברה ומשפיעה עליה.

פרק 1 הוא מבוא לספר ועוסק בלשון כפעילות חברתית וכאמצעי לתקשורת. יש בו דיון במושגי יסוד ביחסי הגומלין לשון-חברה, לשון-תרבות ולשון-חשיבה.

בפרק 2 נבחנים השונות והפלורליזם³ הלשוני. מוצגים בו סוגים שונים של גוֹנֵי לשון, תוך התייחסות מיוחדת לגיווני לשון ייחודיים לישראל.

פרק 3 עוסק במשלבים, כלומר בגוֹנֵי לשון הקשורים לנסיבות השיח.

פרק 4 דן ביחסים שבין לשון ומְגֵדֵר, בהבדלי לשון בין המינים ובתופעת הסְקִיזָם בלשון.

פרק 5 מיוחד לקשרים שבין לשון ובין אידיאולוגיה, הוא מנתח את השימוש בלשון בשירות התעמולה והפרסומת ועומד על תופעת "התקינות הפוליטית".

כרך ב שפה-חברה-תרבות: שינוי והתפתחות עוסק בסוגי תקשורת ובשינויים לשוניים הנובעים מגורמים תרבותיים.

פרק 6 עוסק בסגנונה של תקשורת ההמונים כמשקף תהליכים ושינויים בלשון, במקומה של לשון העיתונות בהחייאת הלשון העברית ובתפקידה בקביעת תקנים ונורמות.

פרק 7 מטפל בנורמות של לשון ובתכנון לשוני, בחשיבות החינוך ובפעולתן המכוונת של האקדמיות ללשון.

פרק 8 מוקדש לקשר שבין שינויים חברתיים ותרבותיים לבין התפתחות הלשוניות.

בפרק 9 מנותחים דפוסי תקשורת שונים בהקשר התרבותי.

פרק 10 עוסק בהבדלים התרבותיים הכרוכים בתקשורת המילולית והפְּרָא-מילולית.

עשינו ככל יכולתנו להבהיר את הדברים לקוראים שאינם בקיאים במינוח הבלשוני. במקומות שהיה צורך בכך הסברנו את המונחים בגוף הטקסט, ובמקומות אחרים הפנינו לקורסים אחרים. הערות אחרות וכן מראי המקום שבסוף הפרקים מפנים לספרות המקצועית בנושא, לטובת המעוניינים בקריאה נרחבת יותר.

3 **פלורליזם** - הגישה הפלורליסטית לשימוש בשפה רואה בכל משלב או דיאלקט גילוי לשוני לגיטימי הראוי לתיעוד (בציון הרובד הלשוני).